

EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK DÜZEYİ İLE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

İnci TARI¹

ÖZ

Basın özgürlüğü günümüzde sıklıkla tartışılan bir konu olup bir ülkenin basın özgürlüğü konusunda takındığı tutum o ülkenin demokratiklik ve gelişmişlik seviyesiyle de özdeşleştirilmektedir. İfade ve basın özgürlüğünün toplumların ve insanların gelişimi için olmazsa olmaz olarak addedilmesinden ötürü gelişmiş ülkelerden basın özgürlüğü konusunda da gelişmiş olmayı beklemek doğal olmaktadır. Pek çok uluslararası kuruluşa göre dünyanın en gelişmiş ekonomileri Amerika Birleşik Devletleri (“ABD”), Japonya, İngiltere, Almanya, Fransa, Kanada ve İtalya’dan oluşan G7 ülkeleridir. Uluslararası Para Fonu’nun (“IMF”) 2017 yılında yayınladığı Dünya Ekonomik Görünüm Raporu’nda yer alan verilere göre G7 ülkelerinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (“GSYH”) toplamını 39 ülkeden oluşan gelişmiş ülkelerin GSYH toplamının %74,1’ini, dünya toplamının %31,0’ını elinde bulundurmaktadır. Bu çalışmada bir ülkenin ekonomik gelişmişlik sıralamasındaki yerinin basın özgürlüğü sıralamasında da belirleyici bir faktör olduğu ancak dünyanın en gelişmiş ülkeleri arasında kabul edilen G7 ülkelerinin basın özgürlüğü sıralamasındaki konumlarının basın özgürlüğü sıralamasındaki konumlarıyla örtüşmeyerek buna bir istisna teşkil ettiği görüşü savunulmaktadır. Bu görüşten hareketle öncelikle dünyanın en gelişmiş ekonomilerini tespit etmek için 2016 yılında GSYH ve kişi başı GSYH açısından ilk on sırada olan ülkeler belirlenmiş, daha sonra bu ülkelerden gelişmiş ülke kategorisinde olmayanlar elenmiştir. GSYH sıralamasında hali hazırda ilk on sıra içinde yer alan G7 ülkeleri ve belirlenen ölçüte göre kapsama ilave olan Lüksemburg, İsviçre, Norveç, İrlanda, İzlanda ve Danimarka’dan oluşan gelişmiş ülke grubunun ekonomik gelişmişlik sıralamaları ile basın özgürlüğü sıralamaları analitik ve istatistikî olarak incelenmiştir. İnceleme sonucunda ekonomik olarak dünyanın en büyük ülkeleri arasında yer alan G7 ülkelerinin basın özgürlüğü sıralamasındaki yerlerinin ekonomik gelişmişlik sıralamasındaki yerleri ile uyum göstermediği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik gelişmişlik, GSYH, basın özgürlüğü

---

¹Yrd. Doç. Dr., T.C. İstanbul Arel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Gazetecilik Anabilim Dalı, incitari(at)arel.edu.tr

A STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN A COUNTRY'S ECONOMIC DEVELOPMENT LEVEL AND PRESS FREEDOM

ABSTRACT

Nowadays, Press Freedom is a widely discussed topic and it is often perceived as an indicator of being democratic and developed. Freedom of expression and press freedom are an indispensable part of social development. Therefore, expecting a free press from developed countries is a natural consequence. G7 countries consisting of United States, Japan, Germany, United Kingdom, Canada, Italy and France are considered as major developed countries by many international organizations. According to 2017 World Economic Outlook published by International Monetary Fund, G7 countries hold 74.1% of developed countries' GDP total as well as 31% of global GDP. The argument of this study is that although economic development is a prerequisite for being developed in terms of press freedom, G7 countries which are considered to be the most developed countries of the world are not equally developed in terms of press freedom. To support this argument, top 10 countries in terms of GDP and top 10 countries in terms of GDP per capita have been determined using 2016 data and the countries that are not classified as "developed" by international institutions are eliminated. A group of 13 developed countries is formed including G7 countries which already hold a place in top 10 GDP ranking plus Luxemburg, Switzerland, Norway, Ireland, Iceland and Denmark. This group has been analyzed both analytically and statistically in terms of their ranking of economic development and press freedom. As a result of the analysis, it has been concluded that given their level of economic development, G7 countries are not standing where they should be in terms of press freedom.

Keywords: Economic development, GDP, Press freedom

Tarı, İnci. "Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi ile Basın Özgürlüğü Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma". *ulakbilge* 6. 21 (2018): 127-142

Tarı, İ. (2017). Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi ile Basın Özgürlüğü Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *ulakbilge*, 6(21), s.127-142.

Giriş

Günümüzde medya özgürlüğü üzerine pek çok tartışma yaşanmakta, bu konuda ülkeler arası sıralamalar yapılmakta, sıralamada geride kalan ülkeler sıklıkla eleştirilmektedir. İfade ve basın özgürlüğünün toplumların ve insanların gelişimi için olmazsa olmaz olarak addedilmesinden ötürü gelişmiş ülkelerden basın özgürlüğü konusunda da gelişmiş olmayı beklemek doğal olmaktadır. Birleşmiş Milletlerin (“BM”) 2017 yılında yayınladığı Dünya Ekonomik Durum ve Beklentiler raporuna göre G7 ülkeleri önde gelen gelişmiş ekonomiler olarak nitelendirilmekte, ayrıca Avrupa Birliği ülkeleri; Avrupa Birliği dışında kalan İzlanda, Norveç, İsviçre gibi ülkeler ve Asya-Pasifik ülkelerinden Avustralya ve Yeni Zelanda da gelişmiş ülkeler olarak kabul edilmektedir. Uluslararası Para Fonu’nun (“IMF”) 2017 yılında yayınladığı Dünya Ekonomik Görünüm Raporuna göre de G7 ülkeleri dünyanın en büyük ekonomileridir. Dünya Ekonomik Görünüm Raporu’nda yer alan verilere göre Amerika Birleşik Devletleri (“ABD”), Japonya, İngiltere, Almanya, Fransa, Kanada ve İtalya’dan oluşan G7 ülkelerinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (“GSYH”) toplamları 39 ülkeden oluşan gelişmiş ülkelerin GSYH toplamlarının %74,1’ini, dünya toplamının %31,0’ını elinde bulundurmaktadır. G7 ülkeleri bu konularıyla şüphesiz ki dünyanın ekonomik olarak en etkin ülkeleri olarak kabul edilmektedirler. Bu çalışmanın amacı önde gelen gelişmiş ülkelerin basın özgürlüğünde de yeterince gelişmiş olup olmadığını incelemektir. Bu amaçla öncelikle 2016 yılında GSYH ve kişi başı GSYH açısından ilk on sırada yer alan ülkeler belirlenecek, daha sonra bu ülkelerin gelişmiş ülkeler arasında yer alıp almadığı kontrol edilecektir. Bir ülkenin ekonomik anlamda güçlü olmasının sosyal açıdan da aynı konuda olması için yeterli olmamasından ötürü GSYH ve kişi başı GSYH sıralamasında ilk onda olan ülkelerin İnsani Kalkınma Endeksi (“HDI”) sıralamasındaki yerleri de irdelenecektir. BM tarafından önde gelen gelişmiş ekonomiler olarak addedilen G7 ülkelerinin tamamının GSYH büyüklüğü açısından ilk on ülke arasında yer almalarından ötürü kapsama otomatik olarak dahil edilmiş olacaktırlar. Kişi başına düşen GSYH sıralamasında ilk on içinde bulunan Makao, Çin’de özerk bir bölge olup ayrı bir ülke olmamasından ötürü basın özgürlüğü açısından incelenememektedir. Bunun dışında ABD hem GSYH hem de kişi başı GSYH sıralamalarında bulunmaktadır. Bu nedenle toplamda basın özgürlüğü açısından ilk etapta analiz edilecek ülke sayısı 18 olacaktır. İkinci aşamada bu ülkeler içinde “gelişmiş ülke” olarak tanımlanan ülkeler belirlenecek çalışmanın amacı ve verinin istikrarı açısından “gelişmekte olan ülkeler” kapsam dışında tutulacaktır. Analitik olarak yapılan incelemeye ek olarak bir ülkenin GSYH, kişi başı GSYH ve HDI endeksindeki yeri ile basın özgürlüğü endeksi sıralamasındaki yeri arasında ilişki olup olmadığı basit korelasyon metoduyla kontrol edilecektir.

1. Basın Özgürlüğü

“Haber, fikir ve düşüncelerin çoğaltıcı araçlarla serbestçe açıklayabilmek özgürlüğü” olarak tanımlanabilecek basın özgürlüğünün geçmişi yazılı basının ortaya çıkmasına gitmekte, genel olarak siyasal iktidar ile basın arasındaki mücadeleyi içermektedir (Öztürk, 1997: 76). 18 ve 19. Yüzyıllar boyunca basın özgürlüğü konusunda mücadele verilmiş 12 Haziran 1776’da yayınlanan Virginia Haklar Bildirisi’nin 12. Maddesine göre basın özgürlüğü diğer özgürlüklerin en önemli kaynağıdır ve bu özgürlük ancak baskı yöntemlerince kısıtlanabilmektedir. 1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi sonrası yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin 10. Maddesine göre ise hiç kimse dinsel konular da dâhil olmak üzere fikirlerinden ötürü tedirgin edilmemeli denmekte, yeter ki bu fikirler kanunla kurulan ve korunan kamu düzenini bozmasın şartı konulmaktadır (Akarcalı, 1989:270). 18 ve 19. Yüzyıllarda başlayan düşünce ve basın özgürlüğü mücadelesi 20. Yüzyılda da devam etmiş, Birleşmiş Milletlerin 1946 yılında yapılan ilk genel kurulunda kabul edilen kararların 59. maddesi ile basın özgürlüğünü de kapsamında bulunduran haberleşme özgürlüğü kabul edilmiştir. Bahsi geçen maddeye göre “Haberleşme özgürlüğü, temel bir insan hakkıdır ve Birleşmiş Milletlerin kendini vakfettiği tüm diğer özgürlüklerin dayanak noktasıdır. Haberleşme özgürlüğü, nerede olursa olsun herhangi bir baskıya maruz kalmaksızın haber toplama, iletme ve yayınlama hakkı olarak tanımlanmakta dünya barışı ve refahı için olmazsa olmaz bir unsurdur.” (UNESCO, 2008).

Günümüzde gelişen iletişim teknolojileri nedeniyle basın özgürlüğü kavramı yerini medya ve iletişim özgürlüğü kavramlarına bıraksa da kavram halen egemenliğini sürdürmekte hatta çoğu zaman medya özgürlüğü yerine kullanılmaktadır. Pratik olarak medya veya basın özgürlüğü haber, düşünce ve kanaatlerin özgürce açıklanıp, resmi makamların izni veya sansürüne tabi tutulmaması olarak da tarif edilebilmektedir (Öztürk, 1997). Birleşmiş Milletlerin 2007 yılında yaptığı Basın Özgürlüğü ve Kalkınma adlı çalışmaya göre basının özgür olabilmesi için bağımsız ve çok sesli olması gerekmektedir. Bağımsızlıktan kasıt haberin üretimi ve yayılımı için gerekli kaynakların her türlü resmi, politik ve ekonomik kontrolden uzak olması; çok seslilikten kasıt ise medya tekelleri olmaması, mümkün olduğunca çok sayıda gazete ve derginin mümkün olduğunca çeşitli görüşteki farklı yayıncılarca yayınlanmasıdır. Bu noktada bir ülkede basın özgürlüğünden bahsedilebilmesi için bilginin erişilebilirliği ve şeffaflığı sağlanmalı, gazeteciler mesleklerini serbestçe icra edebilmelidirler (UNESCO, 2008).

1.1 Basın Özgürlüğünün Ölçümü

Birleşmiş Milletlerin 2008 yılında yaptığı Basın Özgürlüğü ve Kalkınma adlı çalışmaya göre basın özgürlüğünün ölçümü görüldüğü kadar basit bir mesele değildir. Basın özgürlüğü üzerine inceleme yaparken uluslararası bağımsız kurumların yayınladıkları indekslerden yararlanılabilmekte, bu indeksler arasında 1979 yılından beri çalışmalar yapan Özgürlük Evi, Freedom House (“FH”) ve 2002 yılından beri değerlendirmelerde bulunan Sınır Tanımayan Gazeteciler, Reporters Without Borders (“RWB”) indeksi en önemlileri arasında yer almaktadır (Duman, 2013: 279). FH’nin çalışmaları 194 ülkeyi kapsamakta, ülkeleri basını ilgilendiren yasal çerçeve, politik kontrol ve ekonomik baskı konularında değerlendirmektedir. Bu değerlendirme kapsamında ülkelere basın üzerindeki baskı açısından 0-100 arasında puanlar verilmekte, 30 ve altında kalan ülkelerde basın özgürlüğü bulunduğu, 31-60 arasında puan alan ülkelerde kısmi basın özgürlüğü bulunduğu 61 ve üzerinde puan alan ülkelerde basın özgürlüğü bulunmadığı değerlendirilmektedir. Değerlendirmede yasal çerçeve kapsamında medya içeriğini etkileyebilecek kanun ve düzenlemeler ve hükümetin bu yasaları medyayı kısıtlama yönünde kullanma eğilimi ölçülmektedir. FH’nin ikinci değerlendirme ölçütü olan politik kontrol başlığı altında siyasi iktidarın bilgi akışı üzerindeki kontrolü dikkate alınmakta üçüncü değerlendirme ölçütü olan ekonomik baskı ile de medyaya giriş engelleri irdelenmektedir. RWB’nin değerlendirmesi konuya başka bir bakış açısıyla yaklaşmakta, 2017 raporuna göre kapsam dahilindeki 180 ülkenin gazetecilere karşı hapis, işkence veya cinayet konusunda ve medya kuruluşlarına karşı ise sansür ve el koyma konularındaki tutumlarını değerlendirmektedir. RWB’nin bu değerlendirmesi ülkeleri birbirleriyle kıyaslayarak göreceli bir sonuca varmakta bunu yaparken ekonomik ölçütleri dikkate alıp almadığı çok da açıklık taşımamaktadır. Tablo 1’de her iki endekse göre basın özgürlüğünde en iyi 10 ülke karşılaştırılmaktadır.

Sıralamadaki Yeri	Sınır Tanımayan Gazeteciler	Sıralamadaki Yeri	Özgürlük Evi
1	Norveç	1	Norveç
2	İsveç	2	Hollanda
3	Finlandiya	3	İsveç
4	Danimarka	4	Belçika
5	Hollanda	5	Danimarka
6	Kosta Rika	6	Finlandiya
7	İsviçre	7	İsviçre
8	Jamaika	8	Lüksemburg
9	Belçika	9	Andora
10	İzlanda	10	İzlanda

Tablo 1. Basın Özgürlüğünde En İyi 10 Ülke

Tablo 1’den gözlemlenebileceği üzere basın özgürlüğü sıralamaları ölçütleri her ne kadar farklı olsa da FH ve RWB tarafından gerçekleştirilen iki çalışmadan çıkan sıralamalar birbirine benzerlik göstermektedir. İsveç, Norveç ve Danimarka gibi İskandinav ülkelerinin yanı sıra Finlandiya, Hollanda, İzlanda, Belçika, İsviçre her iki değerlendirmede de ilk on arasında yer almaktadır. Diğer ülkelerin iki değerlendirmedeki yerleri bir miktar farklılık gösterse de Norveç hem Özgürlük Evi hem de Sınır Tanımayan Gazetecilerin ölçütlerine göre bir numara olarak öne çıkmaktadır. Tablo 1’de görüldüğü üzere RWB’nin ilk on listesinde yer alan Kosta Rika ve Jamaika FH ilk on listesine giremezken, FH listesinde bu ülkeler yerine Lüksemburg ve Andora yer almıştır.

2. Ekonomik Kalkınma

1930’lu yıllarda yaşanan Büyük Buhran, kalkınma ekonomisinin bir dilim dalı olarak ortaya çıkmasına neden olmuş, 1939-1945 yılları arasında gerçekleşen uluslararası ekonomik sistemin çöküşü ise bu bilim dalına ivme kazandırmıştır. Ekonomik kalkınma kavramı II. Dünya Savaşı’ndan günümüze farklı içerikler kazanırken zaman zaman sanayileşme, modernleşme, ilerleme, büyüme ve yapısal değişme gibi kendisine yakın anlamlar taşıyan kavramlarla da iç içe geçtiği olmuştur (Yavilioğlu, 2002). İktisadi kalkınma, bir bilim dalı olarak ekonominin en yeni ve hızlı gelişen dallarından biri olarak addedilirken bu bilim dalının II. Dünya Savaşı sonrası hızla gelişmesinin bir nedeni de dünyanın çeşitli yerlerindeki sömürgelerin bu tarihten sonra birer birer bağımsızlıklarına kavuşmaları olmuştur. Bu gelişme sonrası az gelişmiş ülke sayısındaki artış konuyu daha bilimsel incelemeyi gerekli kılmıştır (Seyidoğlu, 2011).

Ekonomik kalkınma ile ekonomik büyüme kavramları kimi zaman eş anlamlı gibi kullanılırken kimi zaman ise karıştırılmaktadır. Bu nedenle ekonomik kalkınma üzerine yapılan çalışmaların pek çoğu bu iki kavramı karşılaştırarak başlamaktadır. Ertek ekonomik büyümenin sadece ekonomik bir olgu olduğu, üretim kapasitesinin artırılıp daha fazla mal ve hizmet üretilmesi ile ilgilendiğini vurgulamaktadır. Buna karşılık ekonomik kalkınmanın ekonomik büyümenin yanı sıra ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapısındaki değişimlerle de ilgilendiğini belirtmektedir. “Ekonomik kalkınma” kavramı “az gelişmiş” veya “gelişmekte olan” ülkeler için söz konusu iken, kalkınma ekonomisi bilim dalını ise bu ülkelerin özellikle ekonomik, sosyal, siyasal ve kurumsal yapılarındaki köklü değişiklikleri ve ekonomik büyümeyi konu alan bir ekonomi bilim dalı olarak tanımlamak mümkündür (Ertek, 2009).

Günümüzde ekonomik kalkınma pek çok ülke için birincil önemde gelmekte, yoksullukla ve geri kalmışlıkla mücadele, insanların refahını ve sosyoekonomik düzeylerini arttırmak tüm ülkelerin gündemlerinde üst sıralarda yer almaktadır. Bu

amaçla dünyanın pek çok ülkesinde ekonomik ve sosyal kalkınma programları uygulanmakta bu programlarda temel hedef olabildiğince yüksek oranlarda ekonomik büyüme yakalayarak gelişmiş ülkelerle aradaki farkı kapatmak olmaktadır. Gelişmiş bir ülke dendiğinde hemen herkesin aklında farklı bir resim bulunmakla birlikte birçok insanın aklına gelen ortak özellikler toplumdaki bireylerin sağlık, gıda ve giyim gibi temel ihtiyaçlarını rahatlıkla karşıladıkları, çeşitli ürün ve hizmetlere erişime sahip oldukları, belli bir oranda eğlence ve boş zaman lüksüne eriştikleri bir ortamdır. Bunların haricinde hemen hepimizin gelişmiş bir toplumdan beklentisi şiddetli bir ayrımcılığın yaşanmadığı, makul düzeyde eşitliğin olduğu, hastaların gerekli tıbbi yardımı alabildiği ve sokaklarda yaşayan evsizlerin asgari düzeyde olmasıdır. Özetlemek gerekirse kalkınmış bir toplumun en önemli özelliklerinden biri yaşamın fiziksel şartlarının yüksek olması ve bu durumun mutlu bir azınlık yerine olabildiğince genele yaygın olmasıdır. Elbette ki gelişmiş bir toplumdan beklentiler daha da öteye gitmekte siyasal hak ve özgürlüklerin, entelektüel ve kültürel seviyenin en yüksek seviyelerde, suç oranlarının düşük seviyelerde olması arzulanmaktadır. Ancak tüm bu beklentilerin gerçekleşebilmesi için ekonomik hedefler ve ölçütler belirlemek doğru bir başlangıç noktasıdır. Bu nedenle ekonomistlerin ve politikacıların öncelikli olarak ekonomik hedeflere odaklanması doğru bir seçim gibi görünmektedir (Ray, 1998: 17).

2.1 Ekonomik Kalkınmanın Ölçülmesi

Ekonomik kalkınmanın ölçütleri söz konusu olduğunda karşımıza farklı sınıflamalar ve pek çok faktör çıkmaktadır. Sınıflama nasıl yapılırsa yapılırsın değişmeyen ölçütlerden birincisi Gayri Safi Milli Hasıla'dır ("GSMH"). Ekonomik kalkınmışlık seviyesi söz konusu olduğunda ilk dikkate alınan unsur GSMH ve kişi başına düşen GSMH'dir. GSMH bir ülkenin zenginlik seviyesini temsil etmekte iken kişi başına düşen GSMH ortalama zenginlik seviyesini temsil etmektedir. Gelirin ve servetin dağılımı şeklinin adaletli olup olmadığını kişi başına düşen ortalama milli gelirle belirlemek imkânsız olsa da yine de kişi başına düşen GSMH önemli bir göstergedir.

Ekonomik kalkınmanın ölçütleri arasında kişi başına düşen milli gelirden başlayarak milli gelir artış hızı, tasarrufların ve yatırımların milli gelire oranı, toplam katma değer içinde sanayi üretiminin ve dış ticaretin payı, tarım ve şehir nüfusunun toplam nüfusa oranı, kişi başına verimlilik, okuma yazma oranı, şehirleşme oranı, doğum ve ölüm oranları, günlük gazete ve dergilerin baskı sayısı, kişi başına düşen otomobil, elektronik eşya, enerji tüketimine uzanan pek çok unsur sayılabilecekken tüm bunları dört ana başlık altında toplamak mümkün görünmektedir. Bu dört ana başlığın birincisi GSMH ve Kişi Başı GSMH ile ölçümdür. İkinci ana başlık Satın Alma Gücü Paritesi ile ölçüm olarak belirlenmektedir. Üçüncü ana başlık Yaşamın Fiziki Niteliği Endeksi ("PQLI") ile ölçüm olarak tespit edilirken, ana başlıkların

dördüncüsü İnsani Kalkınma Endeksi (“HDI”) ile ölçüm olarak sayılmıştır (Alataş, 2014).

2.1.1 GSMH ve Kişi Başı GSMH ile Ölçüm

Milli gelirin ölçümlenmesinde kullanılan iki kavram olan Gayri Safi Milli Hasıla ve Gayrisafi Yurtiçi Hasıla ülkelerin kalkınmışlık düzeylerini ölçme ve diğer ülkelerle kıyaslamakta da kullanılan en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu kavramlardan GSYH bir ülkenin sınırları içinde hem ülke vatandaşları hem de yabancılar tarafından elde edilen geliri ifade ederken GSMH ise bir ülkenin vatandaşlarının o ülke içinde ve dışında elde ettikleri gelirleri ifade etmektedir. GSYH belirli bir zaman içinde bir ülkede üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeri iken GSMH’ye ulaşmak için GSYH’ye bir ülkenin yurt dışında çalışan vatandaşlarının ülkeye gönderdikleri faktör gelirlerinin eklenmesi, ülkede çalışan yabancıların kendi ülkelerine gönderdikleri faktör gelirlerinin ise düşülmesi gerekmektedir (Alataş, 2014).

Uluslararası örgütlerden bazıları ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyelerini kişi başına düşen GSMH ve GSYH verilerine göre belirlemektedir. Bu örgütlerden biri olan Dünya Bankası Temmuz 2016’daki verilerine göre kişi başına düşen GSMH’si 1.025 ABD Doları’ndan düşük olan ülkeler düşük gelirli ülkeler, 1.026-4.035 ABD Doları olan ülkeler düşük-orta gelirli ülkeler, 4.036-12.475 ABD Doları olan ülkeler yüksek orta gelirli ülkeler, 12.476 ABD Doları’ndan yüksek olan ise yüksek gelirli ülkeler olarak tanımlanmıştır. Temmuz 2017’de güncellenen verilere göre ise kişi başına düşen GSMH’si 1.005 ABD Doları’ndan düşük olan ülkeler düşük gelirli ülkeler, 1.006-3.955 ABD Doları olan ülkeler düşük-orta gelirli ülkeler, 3.956-12.235 ABD Doları olan ülkeler yüksek orta gelirli ülkeler, 12.235 ABD Doları’ndan yüksek olan ise yüksek gelirli ülkeler olarak güncellenmiştir (blogs.worldbank.org, 07.09.2017). Birleşmiş Milletler de Nisan 2017’de yayınladığı Dünya Ekonomik Durum ve Beklentiler Raporu’nda Dünya Bankası’nın Temmuz 2016’da geçerli olan verilerine göre bir sınıflandırma yapmış, buna ilave olarak Gelişmiş Ekonomiler, Geçiş Dönemindeki Ekonomiler ve Gelişmekte Olan Ülkeler olarak bir ayrıma gitmiştir. Buna ilave olarak gelişmiş ülkeler kategorisi altında önde gelen gelişmiş ülkeler başlığı altında bir sınıflandırma yapmış, G7 ülkelerini bu başlık altında ayrıca vurgulamıştır.

Bölge	Gelişmiş Ülke
Kuzey Amerika	ABD, Kanada
Avrupa Birliği Ülkeleri	AB- 15 (Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç, İngiltere) AB-13 (Bulgaristan, Hırvatistan, G. Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Malta, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya)
Diğer Avrupa	İzlanda, Norveç, İsviçre
Asya Pasifik	Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda

Tablo 2. Birleşmiş Milletler Gelişmiş Ülkeler Kategorisindeki Ülkeler

Bu üç ana kategorinin dışında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından belirlenen “en az gelişmiş ülkeler” kategorisi bulunmakta Kasım 2016 itibarıyla bu kategoriye dahil olan 48 ülke bulunmaktadır. Ülkelerin bu listeye dahil olması belli bir GSMH, İnsan Varlıkları Endeksi², Ekonomik Zarar Görebilirlik Endeksi seviyelerinin altında kalma koşullarına göre belirlenmektedir. 2015 yılı ölçütlerine göre bu seviyede yer alan ülkelerin kişi başı GSMH’si 1.035 ABD Dolar ve daha düşük, İnsan Varlıkları Endeksi 60 ve altı, Ekonomik Zarar Görebilirlik Endeksi ise 36 ve üstündedir. En az gelişmiş ülke seviyesinden çıkabilmek için ülkenin kişi başı GSMH’sinin 1,242 ABD Dolarını, İnsan Varlıkları Endeksinin 66’yı geçmesi, Ekonomik Zarar Görebilirlik Endeksinin ise 32 ve altına düşmesi gerekmektedir. Sadece gelire bağlı olarak bu kategoriden çıkabilmek için GSMH’nin 2.484 ABD Doları ve üstü seviyesine ulaşması gerekmektedir (United Nations, 2015).

2.1.2 Satın Alma Gücü Paritesi ile ölçüm

Farklı ülkelerin GSYH ve kişi başı GSYH miktarlarını karşılaştırırken dikkatli olunması gereken bir husus bulunmaktadır. Bir ülkenin parasını ABD Doları’na çevirerek doğrudan karşılaştırma yapıldığı takdirde o ülkede paranın satın alma gücü göz ardı edilebilmektedir. Satın Alma Gücü ile ölçüm yaklaşımında fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırmaya yönelik bir dönüşüm oranı bulunmakta, bu oranın hesaplanmasında hem dış ticarete konu olan hem de olmayan mallar dikkate alınmaktadır. Örnek olarak 1 kg elmanın fiyatı Türkiye’de 6 TL, İngiltere’de 4 Sterlin ise parite 1,5 TL olarak hesaplanmaktadır. Bu şekilde yapılacak GSYH karşılaştırmalarının daha sağlıklı olması beklenmektedir.

² Human Assets Index

Ülkeler satın alma gücü paritesine göre sıralandığında ilk onda yer alan Katar, Bruney, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin gelişmiş ülkeler kapsamına olmaması, yine listede yer alan Makao'nun ülke değil Çin'de özerk bir ülke olması nedeniyle analizde satın alma gücüne göre ilk on sıralaması kullanılmamıştır.

2.1.3 Yaşamın Fiziki Niteliği Endeksi (“PQLI”) ile Ölçüm

Bir ülkenin milli gelirinin yüksek olması, o ülkenin gelişmiş bir ülke olarak adlandırılması için yeterli olmamakta, hatta kimi durumlarda kişi başına düşen milli gelirin yüksek olması bile yeterli gelmemektedir. Bir ülkenin gelişmiş olarak nitelendirilebilmesi için gelir dağılımının da adaletli olması, bunun yanı sıra yoksulluk, çocuk ölümleri, eğitim gibi faktörler de devreye girmektedir. Yaşamın Fiziki Niteliği Endeksi Denizaşırı Kalkınma Konseyi tarafından önerilmiş olup bebek ölüm hızı, yaşam süresi beklentisi ve yetişkin okur-yazarlık oranından oluşmaktadır. 1979 yılında Morris David Morris tarafından 150 ülke için hesaplanan endeksin bileşenlerine benzer bileşenler günümüzde HDI endeksi kapsamında her yıl hesaplanmaktadır. (Alataş, 2014). Belki de bu nedenle araştırma yapıldığında PQLI endeksine dair güncel veriye sıklıkla rastlanmamakta, HDI endeksi ile ilgili güncel ve istikrarlı veriye daha kolay ulaşılmaktadır.

2.1.4 İnsani Kalkınma Endeksi (“HDI”) ile Ölçüm

İnsani Kalkınma Endeksi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (“UNDP”) kapsamında 1990 yılından beri hazırlanan İnsani Kalkınma Raporunun bir parçasıdır. 1990 yılını takip eden İnsani Kalkınma Raporları kanaat önderliği ve kamu politikası savunuculuğu rolü ile ülkelerin kalkınma programları üzerindeki etkinliğini arttırmıştır. 1994 yılında yayınlanan İnsani Kalkınma Raporu insan güvenliği kavramını ülkesel ve bölgesel güvenlik kapsamından öteye taşımış, 1995 yılı raporu kalkınmanın teşvik edilmediği durumda tehdit altında olacağı hususunun altını çizmiş, 1997 yılı raporu ise İnsani Yoksulluk Endeksi adıyla yeni bir ölçümleme sunmuştur. Yüzyılın başında 189 devlet ve hükümet başkanının katılımıyla alınan Binyıl Kalkınma Bildirgesi ve Binyıl Kalkınma hedefleri 2015 yılına kadar 8 kalkınma hedefi belirlemiştir. Bu hedefler “aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması; evrensel ilköğretimin gerçekleştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların konumunun güçlendirilmesi; çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi; HIV/AİDS, sıtma ve öteki hastalıklarla mücadele edilmesi; çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması; kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirilmesi”³ olmuştur. Günümüzde Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yerini Ocak 2016’da yürürlüğe giren Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri başka bir ifadeyle Küresel Hedefler almıştır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri yoksulluğu ortadan kaldırmak, gezegenimizi

³ <http://www.milliyet.com.tr/ne-bu-mesale-ne-de-kadinlar-sonecek-gundem-874055/> (18 Ocak 2018)

korumak ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için yapılan ve 17 maddeden oluşan evrensel eylem çağrısıdır. İşte bu kapsamda hesaplanan HDI endeksi birçok ülkeyi gelişime teşvik ederken hemen tüm coğrafyalar 1990'dan günümüze bu alandaki puanını yükseltmiştir (UNDP, 2016). HDI, ülkeleri yaşam standardı, eğitim ve sağlık alanlarındaki performanslarına göre değerlendirmekte 0 ve 1 arasında puanlamaya tabi tutmaktadır. Bir ülkenin puanı 1'e ne kadar yakın olursa insani gelişmişlik oranı o derecede yüksektir. HDI puanı açısından ilk on ülke sırasıyla Norveç, Avustralya, İsviçre, Almanya, Danimarka, Singapur, Hollanda, İrlanda, İzlanda ve Kanada'dan oluşmaktadır.

3. Gelişmiş Ülkelerin GSYH ve Kişi Başı GSYH Sıralamasındaki Yeri ile Basın Özgürlüğü Endeksi Sıralamasındaki Yerinin Karşılaştırması

Gelişmiş ülkelerin dünya ekonomisindeki yeri ile basın özgürlüğü sıralamasındaki yerlerini kıyaslamak amacıyla seçilen ilk kriter olan GSYH'lerine göre ilk on ülke sıralandığında ortaya çıkan tabloda üç tane "gelişmekte olan ülkenin" de sıralamaya dahil olduğu görülmektedir. Böylelikle sadece ekonomik büyüklüğün ekonomik gelişmiş olarak addedilmek için yeterli olmadığı gerçeği bir kez daha kendini göstermektedir. Tablo 3'den görülebileceği üzere ekonomisi büyük olan Çin, Hindistan, Brezilya gibi ülkeler hem kişi başı GSYH sıralamasında hem HDI sıralamasında hem de Basın Özgürlüğü Sıralamasında gerilerde kalmaktadır. Ayrıca gelirin ne ölçüde adaletli dağıldığının bir göstergesi olan ve gelişmiş ülkelerde genellikle 0,35 ve altında olan Gini katsayısı bu ülkelerde çok daha yukarıdadır. Bu tabloda en şaşırtıcı olan sonuçlardan biri ABD'nin durumudur. Hem dünyanın en büyük ekonomisi hem de kişi başı GSYH ile HDI sıralamasında ön sıralarda olan ABD gelir dağılımı adaletinde ve basın özgürlüğünde gerilerde kalmaktadır. Benzer şekilde dünya ekonomisinin en önemli aktörlerinden biri olan Japonya, ABD'den bile geride kalmıştır. Elbette ülkenin özellikle gazetecilik konusunda geleneksel ve dışa kapalı yapısı bunun nedenlerinden biri olarak gösterilebilir (Tarı, 2015: 120). Ancak BM tarafından önde gelen gelişmiş ekonomiler olarak değerlendirilen G7 ülkelerinden hiçbirinin basın özgürlüğünde ilk on içinde yer almaması hatta en iyi durumda olan Almanya'nın bile RWB'ye göre 16.sırada yer alması ilginç bir tablo ortaya koymaktadır. GSYH'nin ülkenin refahını tanımlamakta yetersiz kaldığı varsayımıyla, bu kez G7 ülkelerinin kişi başı GSYH sıralamasındaki yerleri ile basın özgürlüğündeki konumları karşılaştırıldığında G7 ülkelerinin basın özgürlüğü sıralamasının kişi başı GSYH sıralamasındaki yerlerine göre de geride kaldığı görülmektedir.

Ülke	Sıralama					Gini Katsayısı	BM Sınıfı
	GSYH	GSYH /Kişi	HDI	Basın Özgürlüğü			
				RWB	FH		
ABD	1	8	10	41	33	0,394	Gelişmiş ülke
Çin	2	73	90	176	186	0,422	Gelişmekte olan ülke
Japonya	3	24	17	72	48	0,321	Gelişmiş ülke
Almanya	4	19	4	16	25	0,301	Gelişmiş ülke
İngiltere	5	25	16	38	39	0,326	Gelişmiş ülke
Fransa	6	26	21	45	44	0,331	Gelişmiş ülke
Hindistan	7	144	131	133	83	0,352	Gelişmekte olan ülke
İtalya	8	27	26	77	62	0,352	Gelişmiş ülke
Brezilya	9	65	79	104	94	0,515	Gelişmekte olan ülke
Kanada	10	17	10	18	20	0,337	Gelişmiş ülke
	GSYH/ Kişi	GSYH	HDI	Basın Özgürlüğü		Gini Katsayısı	BM Sınıfı
Lüksemburg	1	73	20	15	8	0,281	Gelişmiş ülke
İsviçre	2	19	2	7	7	0,295	Gelişmiş ülke
Makao ⁴	3	82	-	-	-	-	-
Norveç	4	29	1	3	1	0,252	Gelişmiş ülke
İrlanda	5	39	8	9	20	0,309	Gelişmiş ülke
İzlanda	6	105	9	19	9	0,244	Gelişmiş ülke
Katar	7	54	33	117	152	0,411	Gelişmekte olan ülke
ABD	8	1	10	41	33	0,394	Gelişmiş ülke
Danimarka	9	34	5	4	4	0,254	Gelişmiş ülke
Singapur	10	36	5	154	148	0,458	Gelişmekte olan ülke

Tablo 3. GSYH'sine Kişi Başı GSYH'sine Göre İlk 10 Ülkenin Durumu

Ülkelerin ekonomik gücünü GSYH'si ile ölçmek mümkün iken vatandaşlarının refah düzeyiyle ilgili önemli göstergelerden birisi ise kişi başına düşen GSYH miktarıdır. Kişi başına düşen GSYH sıralamasında ilk on içinde yer alan ülkelere Katar ve Singapur gelişmekte olan ülkeler kategorisinde olup basın özgürlüğü endeksinde gerilerde kalmaları beklenebilecek bir sonuçtur. Bu iki ülke gelişmişliğin önemli göstergelerinden biri olan HDI sıralamasında çok gerilerde yer almasalar da yüksek Gini katsayıları bünyelerinde gelirin adaletli dağılmadığını göstermektedir. Kişi başına düşen GSYH sıralamasında ilk on ülke içinde yer alan ve gelişmiş ülke statüsündeki Lüksemburg, İsviçre, Norveç, İrlanda, İzlanda ve

⁴ Makao, Çin'de bir özel yönetim bölgesi olup GSYH ve kişi başına düşen GSYH sıralamalarında yer almakla birlikte basın özgürlüğü endeksinde yer almamaktadır.

Danimarka basın özgürlüğünde de gelişmiş olarak nitelendirilebilecek bir konumdadır.

Konu ile ilgili bulguları istatistiki olarak da test etmek üzere GSYH ve kişi başına düşen GSYH sıralamasında ilk on içinde yer alan Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa, Japonya, İtalya, Lüksemburg, İsviçre, Norveç, İrlanda, İzlanda, Danimarka'dan oluşan 13 gelişmiş ülkenin GSYH, kişi başına düşen GSYH, HDI, RWB'ye göre basın özgürlüğü endeksi ve FH'ye göre basın özgürlüğü endeksi sıralamalarındaki yerleri alınarak aralarındaki korelasyon incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda önde gelen gelişmiş bir ülkenin GSYH sıralamasındaki yeri ile basın özgürlüğü sıralamasındaki yeri arasında FH verilerine göre orta, RWB verilerine göre düşük düzeyde negatif ilişki bulunmaktadır. Bir başka deyişle bir ülkenin GSYH sıralamasında önde olması basın özgürlüğü sıralamasında önde olması sonucunu doğurmamaktadır. Sadece ekonomik büyüklüğü ile ilk ona giren gelişmekte olan ülkeler için bu sonuç çıkmış olsa şaşırtıcı bir sonuç olmayacak iken bu analize sadece gelişmiş ülkelerin dahil edilmiş olması nedeniyle bu sonuç ilgi çekicidir. GSYH sıralamasından elde edilen sonuçların aksine, ülkelerin kişi başına düşen GSYH'leri ile FH'nin hazırladığı basın özgürlüğü sıralamasındaki yerleri %86,42 oranında, FH'nin hazırladığı basın özgürlüğü sıralamasındaki yerleri arasındaki ilişki %76,40 oranında gerçekleşmiştir. Gelişmiş bir ülkenin kişi başına düşen GSYH sıralamasındaki yeri ile her iki basın özgürlüğü sıralamasındaki yeri arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Ancak kişi başına düşen GSYH ile basın özgürlüğü arasındaki ilişki sadece G7 ülkeleri için hesaplandığında ilişki düzeyi RWB Basın Özgürlüğü Sıralaması için %47,93'e, FH için %64'e düşmektedir. Bu durum G7 ülkelerinin basın özgürlüğünde, ekonomik gelişmişlikte ön sıralarda yer alan diğer ülkelere göre daha geride kaldığı bulgusunu destekler niteliktedir. Ayrıca bir ülkenin her iki basın özgürlüğü sıralamasındaki yerleri de birbirleriyle %93,84 oranında ilişkili olup bu oran iki endeksin birbirine paralel sonuçlar verdiğini destekler niteliktedir.

Sıralamalar	GSYH	Kişi Başı GSYH	FH Basın Özgürlüğü	RWB Basın Özgürlüğü	HDI
GSYH	1				
GSYH/ Kişi	(0.6136)	1			
Basın Özgürlüğü (FH)	(0.5838)	0.8642	1		
Basın Özgürlüğü (RWB)	(0.4319)	0.7640	0.9384	1	
HDI	(0.1032)	0.6035	0.7544	0.7844	1

N=13

Tablo 4. Değişkenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Korelasyon Matrisi

4. Sonuç

Düşünce özgürlüğünün en önemli ifade yollarından biri olan basın özgürlüğü için verilen mücadele 18. Yüzyıldan başlamış günümüzde halen devam etmektedir. Bu çalışmada ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin yaşam koşullarının ve refahının diğer ülkelere oranla daha iyi olduğundan yola çıkılarak insan hakları, düşünce ve basın özgürlüğüne bu ülkelerde daha çok saygı gösterileceği varsayımı irdelenmiştir. Birleşmiş Milletlere göre gelişmiş olarak nitelendirilen 36 ülke arasından GSYH ve kişi başı GSYH sıralamalarında ilk on sırada olan ve birbiriyle kesişmeyen 13 ülke tespit edilmiştir. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Kanada, Lüksemburg, İsviçre, Norveç, İrlanda, İzlanda ve Danimarka'dan oluşan bu ülkeler grubunun ekonomik refah göstergeleri ile basın özgürlüğü sıralamasındaki yerleri karşılaştırılmıştır. Ekonomik gelişmişliğin ve refahın göstergeleri olarak GSYH, kişi başı GSYH, HDI sıralamaları; basın özgürlüğü göstergesi olarak Sınır Tanımayan Gazeteciler Basın Özgürlüğü sıralaması ile Freedom House Basın Özgürlüğü sıralamaları kullanılmıştır. Bu karşılaştırmalarda ortaya çıkan tabloda GSYH'de ilk on sırada yer alan gelişmiş ülkeler arasında ABD, Japonya, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın basın özgürlüğünde aynı ölçüde başarı gösteremediği görülmektedir. Bu ülkelerden sadece Almanya ve Kanada'nın basın özgürlüğü sıralamasındaki yerleri GSYH ve kişi başı GSYH sıralamasındaki yerlerine paralellik göstermiştir. Buna karşılık Lüksemburg, İsviçre, Norveç, İrlanda, İzlanda ve Danimarka gibi kişi başına düşen GSYH sıralamasında ilk on ülke arasında yer alan; yaşam kalitesine işaret eden HDI sıralamasında da ön sıralarda bulunan gelişmiş ülkeler basın özgürlüğünde de ön sıralarda yer almaktadır. Sonuç olarak, bu durum basın özgürlüğünün gelişmiş olması için sadece ekonomik büyüklüğün yetmediği bireylerin ortalama gelir ve refahının gelişmiş olması gerektiğine işaret etmektedir. GSYH, kişi başına düşen GSYH, HDI, Freedom House Basın Özgürlüğü, Reporters Without Borders Basın Özgürlüğü sıralamalarında bu 13 ülkenin yerleri arasındaki istatistiki sonuçlar incelendiğinde ortaya çıkan duruma göre ise bir ülkenin ekonomik büyüklüğü ile basın özgürlüğü arasındaki ilişki kayda değer düzeyde ters orantılıdır. Bununla birlikte bir ülkenin kişi başına düşen GSYH sıralaması ve HDI sıralamasındaki yeri ile basın özgürlüğü sıralamasındaki yeri arasında anlamlı ve pozitif bir orantı bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından dünyanın önde gelen gelişmiş ekonomileri olarak tarif edilen G7 ülkelerinin hepsinin kişi başı GSYH ve HDI sıralamalarında ilk onda yer alması da ilk otuz ülkeye girmelerine rağmen basın özgürlüğü sıralamalarındaki yerleri düşündürücüdür. Özellikle dünyanın önde gelen ülkelerinden ABD ve Japonya'nın Sınır Tanımayan Gazeteciler basın özgürlüğü sıralamalarında sırasıyla 41 ve 72'inci sırada olması basın özgürlüğünde ön sıralarda yer almamanın politik bir tercih olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir.

KAYNAKLAR

- Akarcalı, S. (1989). Basının Görevleri ve Basın Özgürlüğü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, c.44, s.1, 265-287.
- Alataş, S. (2014). Ekonomik Kalkınmayı Belirleyen Faktörler: Ampirik Bir Analiz, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Duman, K. (2013). Türkiye ve İtalya'da Özel Televizyon Yayıncılığının Başlangıcı ve Deregülasyon Sürecinin Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Freedom House (2017). Freedom of the Press 2017 Raporu.
- International Monetary Fund (2017). World Economic and Financial Surveys, World Economic Outlook April 2017 Gaining Momentum Raporu.
- Öztürk, A. (1997). Basın Özgürlüğü Kuramları. *İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi*, s.5, 73- 93.
- Ray, D. (1998). *Development Economics*. New Jersey: Princeton University Press.
- Reporters Without Borders (2016). Press Freedom Index 2016.
- Seyidoğlu, H. (2011). *İktisat Biliminin Temelleri*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Tarı, İ. (2015). *G7 Ülkeleri ve Türkiye'de Gazetelerin Finansal Yapısı*. İstanbul: Beta.
- Yavilioğlu, C. (2002). Kalkınmanın Anabilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3.1, 59-77.
- UNESCO (2008), Press Freedom and Development Project, Paris.

UNESCO (2008), Press Freedom and Development Project.

United Nations, (2015), Handbook on the Least Developed Country Category: Inclusion, Graduation and Special Support Measures Second Edition.

United Nations, (2016), Human Development Report 2016.

United Nations, (2017), World Economic Situation and Prospects 2017.

World Bank (2016), Gross Domestic Product 2016.